

מי יאזן את ישראל? מדיניות הביטחון האמריקאית הנוכחית והסיכון של הקצנה בפעולות צה"ל

מאיר פינקל ויגאל אייל^[1]

פורסם לראשונה במארכ 2020

תוכן עניינים

1	מי יאזן את ישראל? מדיניות הביטחון האמריקאית הנוכחית והסיכון של הקצנה בפעולות צה"ל
2	תקציר המערכת
2	מבוא
2	מערכת הבלמים והאיזונים ישראל-ארה"ב בראיה היסטורית
2	הגבלות עקב הכור בדימונה
3	הגבלות על הפצצות במצריים במלחמת ההתשה
3	הגבלות על הנחתת מכה אווירית מקדימה במלחמת יום הכיפורים
3	הגבלות ממלחמת יום הכיפורים ועד (כולל) מלחמת שלום הגליל
5	מניעת ישראל מלפעול בעיראק במלחמת המפרץ הראשונה
5	הגבלות במלחמת לבנון השנייה
6	"הורדת הרסן" האמריקאית בשנים האחרונות והאתגר שהיא יוצרת לישראל
7	סיכום והמלצות
7	4.1 המלצה להתנהלות ולמדיניות בהווה
8	4.2 המלצה לתכנון מלחמה עתידית בזירה הצפונית
8	רשימת מקורות

לאורך השנים היחסים בין ישראל וארה"ב התאפיינו במתן סיוע כספי, צבאי ודיפלומטי אמריקאי מחד גיסא ולחץ פוליטי על ישראל לכבד סדר העדיפויות האמריקאי מאידך גיסא. ההזדהות הגדולה של הממשל הנוכחי עם ישראל, והעניין המופחת במזה"ת בכלל, שיבשו את הדינמיקה הזאת. כעת הבלמים והאיזונים המסורתיים על חופש פעולת ישראל כבר אינם מתקיימים, אותם בלמים אמריקאים אשר הצילו לא פעם את ישראל מטעויות ומשבירים. בהיעדר הלחץ אמריקאי על ישראל לסגל לעצמה בלמים ואיזונים שיוטמעו בתוך המערכת, ולהתכונן להשלכות הצפויות על מנגנוני הסיוע העתידיים לעימותים צבאיים.

מבוא

מאז שנות ה-50, אוזנה האגרסיביות הישראלית בפעולות הצבאיות בידי כמה גורמים, הבולט שבהן הוא המגבלות שהטילה ארה"ב על ישראל. לרוב, הוצגו המגבלות האמריקאיות לישראל באופן ישיר. בצורה של דרישה מצד נשיא ארה"ב או בכירי ממשלו בתביעה לריסון הפעלת הכוח הצבאי. חלק מן הדרישות האלה נתמך במעשים או באיום במעשים, לרוב באמצעות הטלת סנקציות כגון עיכוב או ביטול אספקת אמל"ח, השהיית סיוע כלכלי, הימנעות מסיוע מדיני, הענקת סיוע מוגדל לגורמים העוינים לישראל, ועוד. מערכת היחסים הזאת שיבשה במקרים רבים את המדיניות הישראלית, אולם ייתכן שלעיתים אף תרמה לישראל, בכך שהציבה בלמים ואיזונים להפעלת הכוח הישראלית ובכך מנעה, במקרים ספורים, הסתבכות במצבים שבדיעבד טוב שישראל לא נכנסה אליהם. לעיתים תגמלו האמריקאים את ישראל, כפיצוי על המגבלות שהטילו עליהם. יש לציין כי במקרים רבים ישראל חשה בעצמה מתי כדאי לעדכן את האמריקאים לפני פעולותיה, ומתי תוך כדי או בדיעבד, כדי לצמצם הגבלה אמריקאית לא רצויה.

בשנים האחרונות נראה שהמדיניות האמריקאית אינה מטילה כמעט הגבלות על הפעלת הכוח הישראלית, אם מתוך הזדהות עם המדיניות הישראלית או מתוך מגמה של צמצום המעורבות באזורים שונים בעולם. מצד אחד, מצב זה מאפשר לישראל חופש פעולה אסטרטגי רחב, אולם מצד שני, הוא גם מגביר את הסיכון שצעדים בלתי זהירים לא יבלמו בידי גורם חיצוני.

טענת המאמר היא משולשת: א. מפקדיו הבכירים של צה"ל צריכים להכיר בעובדה כי חל שינוי משמעותי במערכת הבלמים והאיזונים בהקשר הפעלת הכוח. ב. יש להגדיר מחדש את מנגנוני הבלמים והאיזונים כך שיתרחשו בתוך המערכת הישראלית (בהעדר גורם חיצוני). ג. נדרש להכיר בכך כי אם פעולה במב"ם תדרדר למלחמה, ישראל עלולה להישאר לבדה במערכה, מאחר וקיימת אפשרות שארה"ב לא תהיה שותפה פעילה ומשפיעה על מנגנון סיוע (בין אם עקב אי הסכמה מוקדמת עם ישראל ובין אם עקב צמצום העניין העקרוני באזור).

נתחיל בתיאור היסטורי קצר של מערכת הבלמים והאיזונים והפרתה בשנים האחרונות. בהמשך נפתח את הטיעונים שהוצגו במבוא ונציע המלצות.

מערכת הבלמים והאיזונים ישראל-ארה"ב בראיה היסטורית

מאז הקמתה מתבססת מדיניות הביטחון של ישראל על תמיכתה של המעצמה הגדולה בעולם (בלי להקל ראש בסיוע שניתן מצרפת בעשורים הראשונים), ומאז הקמתה ביקשה ישראל מארה"ב תמיכה מדינית, אספקת אמל"ח וסיוע כלכלי. מידת ההיענות של ארה"ב לבקשות ישראל הושפעה משיקולים גלובליים ומהאינטרסים שלה באזור בהקשרים שונים, בעיקר שיקולי המלחמה הקרה, אהדה לישראל בחוגים מסוימים, הרצון למכור אמל"ח, רצון לנסות אמל"ח חדש, רצון להשפיע על מדינות ערב ופוליטיקה פנימית.

הבקשות לאמל"ח אמריקאי התבססו על טיעון משולש: (1). התפיסה כי צה"ל חזק הוא תנאי לקיומה של מדינת ישראל; (2). הבטחת קיומה של ישראל היא אינטרס אמריקאי מובהק; (3). ישראל לא מצפה שחיילים אמריקאים ילחמו למענה. המשמעות: להבטיח כי לישראל תהיה יכולת לעמוד מול העוצמה הערבית המגובה בתמיכה סובייטית בלתי מוגבלת. הממשלים האמריקאים פעלו (ועדיין פועלים) תוך הפעלת כלים של תמיכה מדינית, אספקת נשק וסיוע כלכלי. במהלך התקופות השתנה המינון בין הכלים אך ניתן לזהות דפוסים די קבועים של היחסים. מרכיב מרכזי בהם, הוא לחץ אמריקאי להגביל את הפעלת הכוח הישראלית באופן ישיר או עקיף (כפי שפורט מעלה). הדוגמאות להמחשה מובאות ממחקרם של שאול ברונפלד ואיל ברלוביץ': "השפעת הרכש מארה"ב והסיוע הביטחוני על חופש הפעולה הצבאי-ביטחוני של ישראל ועל התעשיות הביטחוניות שלה" [2] וממחקרו של שמעון גולן על קבלת ההחלטות בפיקוד עליון במלחמת יום הכיפורים, במלחמת ההתשה, במגעים להפרדת הכוחות אחרי מלחמת יום הכיפורים, במלחמת המפרץ הראשונה ובמלחמת לבנון השנייה [3].

הגבלות עקב הכור בדימונה

נטווי 1968 ועד סוף 1968 הוטל על כובע על היחידים והמופנותיים בין ישראלי לאוהב בשל פרויקט וזכו בו ימונה. הפרויקט הכניס מורכבות חדשה ליחסים בין המדינות שכן הוא עמד בסתירה למדיניות הגלובלית של קנדי, ואחר כך גם של ג'ונסון, למנוע הפצת נשק גרעיני, ועל כן שני הממשלים פעלו לעצירת הפרויקט. במישור הביטוראלי היו לנושא שני פנים: האחד, שימוש במכירת נשק מתקדם (הוק, סקייהוק ופנטום) כמנוף לפיקוח על דימונה. השני, ההבנה שאסור לדחוק את ישראל לפינה שתגרום לה להאיץ את הפרויקט. משרד החוץ של ארה"ב פעל ללא לאות נגד הספקת אמל"ח לישראל. הדבר התבטא בסחבת בדיונים – הם החלו בסוף 1963 ואילו ההסכם על הספקת מטוסי הסקייהוק נחתם רק ביוני 1966. במשך אותן שנתיים וחצי התאמצה ישראל להתנהל מול ירדן וסוריה באופן שלא ירגיז את ארה"ב יותר מדי ולא יעכב את הרכש. ביטוי נוסף להתנגדות שגילה משרד החוץ האמריקאי, היה פעולותיו להורדת איכות האמל"ח שהנשיא אישר לספק. כך, למשל, פעולתו לסירוס מטוסי הסקייהוק שסופקו לישראל מיכולות מתקדמות של תקיפה והגנה עצמית וכן הניסיון (שלא צלח) למנוע רכש תותח 105 מ"מ לשדרוג הפטון.

הגבלות על הפצות במצריים במלחמת ההתשה

במהלך מלחמת ההתשה, הכנסת חיל האוויר כארטילריה מעופפת הבהירה לישראל את הדחיפות של הגדלת הסד"כ האווירי. כיוון שכך אין פלא שבפגישה הראשונה של ראש הממשלה מאיר עם הנשיא ניקסון בספטמבר 1969 היא ביקשה אישור לרכוש עוד 25 פנטומים ו-100 סקייהוקים וכן סיוע למימון רכישתם. במועד הביקור רק החלו להגיע 50 הפנטומים שאישר ג'ונסון ונמשכה הגעת הסקייהוקים, כך שהבקשה חזתה פני עתיד. במהלך 1970, לאחר שסיים הממשל את בדיקת הבקשה, השתמשה ארה"ב במטוסי הקרב כמנוף: תחילה להגמשת עמדתה המדינית של ישראל, אחר כך לריסון ההפצות בעומק מצרים ולבסוף להסכמה להפסקת האש. חשוב להדגיש כי מאז מרס 1970, עת החל חיל המשלוח הסובייטי להשתתף בהגנת שמי מצרים, הורגשה בארה"ב דחיפות בטיפול באזור מתוך חשש שההסלמה בתעלה תביא להתנגשות עם ברית המועצות. במהלך כל הדיונים בנושא הרכש עד הפסקת האש סירב הממשל להיענות לבקשות ישראל למטוסים, על אף הגיוס וההפעלה המאסיבית של יידי ישראל בארה"ב. כל אשר הושג במרס 1970, לאחר הדיונים האין-סופיים עם האמריקאים, היה הסכמה (חשאית) לפצות את ישראל על אבדות חיל האוויר בהתשה.

במקביל ביקשה ישראל אמצעים למלחמה האלקטרונית שהתרחשה בעקבות המאמץ הסובייטי-מצרי לגלגל את המערך המאסיבי של ההגנה האווירית מלב מצרים לעבר התעלה. בביקור אלוף יריב בושינגטון, בתחילת אפריל 1970, ואחר כך במכתב מאיר לניקסון מ-27 באותו חודש, ביקשה ישראל 28 פנטומים, 56 סקייהוקים, שתי סוללות "הוק", 200 טילי א"א, ציוד מכ"ם, 10,000 פצצות אוויר, טנקים מסוג פטון M-60 ונגמ"שים מסוג M-113. כמו כן התבקש אישור עקרוני לרכש אמל"ח חדיש: פצצות מצרר, טילי "שרייק", מל"טים ואמצעי מודיעין אווירי ותותחי וולקן 20 מ"מ.

כאמור לעיל, המנוף הופעל בנחרצות, והבקשות לא נענו עד שישראל הסכימה להפסקת האש באוגוסט.

הגבלות על הנחתת מכה אווירית מקדימה במלחמת יום הכיפורים

בעקבות הגעת הידיעה, לקראת שחר יום הכיפורים תשל"ד, על כוונת מצרים וסוריה לתקוף באותו יום את ישראל, המליץ צה"ל, בין היתר, על הנחתת מכה אווירית מקדימה. שר הביטחון, משה דיין, היה בדעה שאין להנחיתה, טעמו העיקרי – ארה"ב עלולה להאשים את ישראל שבכך היא פתחה במלחמה ולמנוע ממנה את הגיבוי שיידרש במהלך המלחמה בתמיכה מדינית ובהספקת מערכות נשק. ראשת הממשלה, גולדה מאיר, קיבלה שיקול זה וסיכמה כי צה"ל לא ינחית מכה אווירית מקדימה אלא אם בשעות שנותרו להנחתתה יתברר שארה"ב שוכנעה שאכן מצרים וסוריה מתכוונות לתקוף את ישראל. בפגישה עם שגריר ארה"ב בישראל התחייבה שישראל תימנע מלהנחית מכה מקדימה. בצהרי היום, משלא הגיע כל סימן שארה"ב השתכנעה כמצוין לעיל, ניתנה פקודה לחיל האוויר לשנות את תצורת החימוש של המטוסים, ובמקום חימוש להנחתת מכה אווירית הועברו המטוסים לחימוש למגננה.

הגבלות ממלחמת יום הכיפורים ועד (כולל) מלחמת שלום הגליל

במהלך השיחות בין ישראל לבין מצרים שהחלו לאחר תום מלחמת יום הכיפורים, איימו האמריקאים לעכב את משלוחי הנשק לצה"ל בכל פעם שפרץ משבר בשיחות. שיא המשבר התרחש במהלך חודש מרס 1975. בעקבות מה שנתפס כהתעקשות ישראלית במהלך המשא והמתן להסכם ביניים בין מצרים לבין ישראל, החליט הנשיא ג'רלד פורד, בהובלת שר החוץ קיסינג'ר, לבצע הערכה מחדש (Reassessment) של היחסים עם ישראל. משמעותה של ההערכה מחדש הייתה הפסקת משלוחי הנשק לישראל והקפאת המשא והמתן על חוזים חדשים. תהליך ה"הערכה מחדש" נמשך עד חודש אוגוסט של אותה שנה ולאחריו נחתם הסכם ההבנות שבעקבותיו קיבלה ישראל הבטחה שארה"ב תמכור לה מטוסי F-16 וטילי קרקע-קרקע לטווח בינוני מסוג פרשינג (Pershing).

תמונה 1: הנרי קיסינג'ר, יועץ לביטחון לאומי ומזכיר המדינה של ארה"ב (תמונה מאת מחלקת המדינה)^[4]

לחץ ישיר הופעל בשנת 1978 בעקבות מבצע ליטאני. נשיא ארה"ב ג'ימי קרטר איים להפסיק את משלוחי הנשק לישראל, אם היא לא תצא משטח לבנון. במהלך המבצע נדרשה מדינת ישראל להגביל את השימוש בפצצות מצרר רק למטרות "קשות".

במהלך שנת 1981 השעה הממשל של רונלד רייגן (Ronald Reagan) את משלוחי הנשק לישראל בשני מקרים שונים:

- לאחר הפצצת הכור הגרעיני בעיראק ב־7 ביוני 1981 עוכב משלוח מטוסי F-16 ו־F-15, משום שהאמריקאים היו צריכים לבחון האם התקפת הכור היא הפרה של הסכם הסיוע ההדדי שנחתם בשנת 1952 ושאפשר לארה"ב למכור נשק למטרות הגנתיות לישראל.
- לאחר העברת חוק הגולן בכנסת (14 בדצמבר 1981) עיכב הממשל האמריקאי את משלוח מטוסי F-16 ואת החתימה על הסכם מסגרת לשיתוף פעולה אסטרטגי בין המדינות .

בשני המקרים הסבירו האמריקאים את השעיית משלוחי הנשק בכך שישראל לא התייחסה לעמדת ארה"ב, או שהיא לא נועצה בה לפני הפעולה.

במהלך מלחמת לבנון הראשונה עזר ממשל רייגן משלוח של פצצות מצרר לישראל, אחרי ששר ההגנה הייג נתן אור ירוק למבצע עצמו. יש לציין כי פיליפ חביב, שליחו המיוחד של רייגן לעניין מלחמת האזרחים בלבנון, עשה 'קילומטראז' רב לפני המלחמה ובמהלכה כדי לנסות לתווך בין הצדדים. רפאל איתן, הרמטכ"ל באותה עת, ציין באוטוביוגרפיה שלו שארה"ב הייתה הגורם העיקרי לעצירת הפעולות היוזמות של צה"ל נגד תשתיות ונגד מפקדות בביירות באותה מלחמה .

תמונה 2: ציור רשמי של הנשיא ג'ימי קרטר [5]

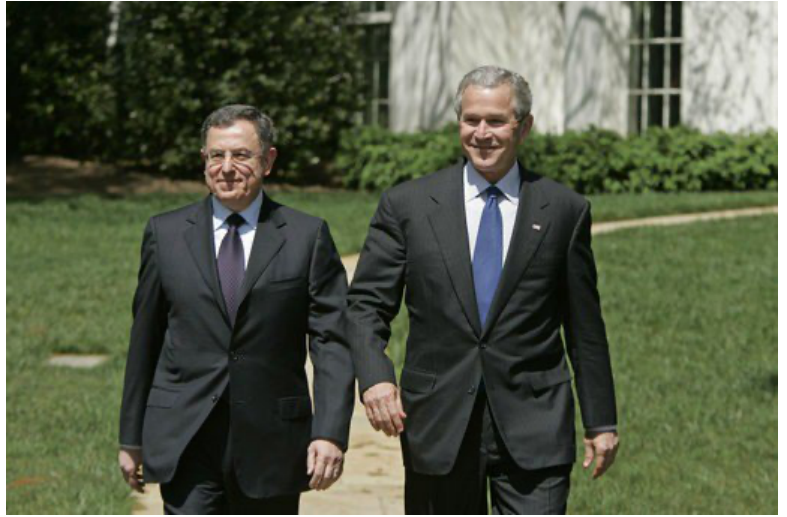
מניעת ישראל מלפעול בעיראק במלחמת המפרץ הראשונה

עם פלישת עיראק לכווייט, ב-2 באוגוסט 1990, החלה מערכת הביטחון להתכונן לאפשרות שבעקבות פעולה של ארה"ב בעיראק עלולה עיראק לשגר טילי קרקע-קרקע, ואולי אף מטוסים, לפגוע בישראל. בדיונים ערב המלחמה הונח שבמקרה כזה יהיה על ישראל להגיב, ולו לשם שיקום ההרתעה. הבעיה הייתה תלותה של ישראל בעניין זה בהסכמה ובשיתוף עם ארה"ב – שתפעל אז בעיראק. ארה"ב, שחששה שמעורבות של ישראל עלולה לפגוע בלכידות הקואליציה שהציבה מול עיראק, שבתוכה היו גם מדינות ערביות, נמנעה במהלך המלחמה מליצור את התנאים שיאפשרו לישראל לפעול בעיראק. פניות חוזרות ונשנות מצד גורמים שונים בישראל זכו להתחמקויות בממשל האמריקאי וראש הממשלה, יצחק שמיר, השתכנע עקב שילוב של לחץ אמריקאים וקשיים של צה"ל להציג פעולה משמעותית, ונמנע מלפעול בעיראק, גם כאשר ישראל ספגה פגיעות ישירות בגוש דן.

הגבלות במלחמת לבנון השנייה

בעקבות הפיגוע שבעטיו נפתחה מלחמת לבנון השנייה צידד צה"ל בפגיעה במטרות תשתית בלבנון, כאמצעי להמחשת אחריותה של ממשלת לבנון לפיגועים היוצאים משטחה - אלא שראש הממשלה, אהוד אולמרט, פסל את הדבר, טעמו העיקרי: ראש ממשלת לבנון, פואד סניורה, מייצג אצל הקהילייה הבין-לאומית תקווה ללבנון ולכן היא תתנגד לפגיעה במטרות תשתית. הוא ציין כי היו אליו "פניות מחו"ל" – וכונתו הייתה לארה"ב – שלא לפגוע במטרות תשתית. בהמשך המלחמה חזר הרמטכ"ל כמה פעמים על המלצתו לפגוע במטרות תשתית, אך ראש הממשלה דחה אותן.

העדויות ההיסטוריות שהוצגו לעיל אך בקצרה ממחישות דפוס עקבי למדי של התנהלות ארה"ב במשך תקופה של כמעט 50 שנה. זהו בסיס הידע, אשר למולו אנו מבקשים לבחון את ההתפתחויות מהעת האחרונה ולטעון כי אפשר לזהות שינוי בגישה האמריקאית. שינוי זה צריך לעמוד לנגד עיני הפיקוד הבכיר של צה"ל בבואו לקבל החלטות על הפעלת הכוח במב"ם ולתכנן את המלחמה הבאה בזירה הצפונית.

תמונה 3: ראש הממשלה הלבנוני פואד סיניורה מבקר את הנשיא בוש חודשיים לפני פרוץ מלחמת לבנון השנייה (ארכיון בית הלבן של הנשיא בוש)^[6]

"הורדת הרסן" האמריקאית בשנים האחרונות והאתגר שהיא יוצרת לישראל

הסיבות להתרת הרסן האמריקאי נעוצות, כנראה, בשילוב של מגמות עומק במדיניות האמריקאית מזה כמה שנים, ובעת האחרונה גם מגישתו הספציפית של הנשיא טראמפ.

מגמות העומק הן מיקוד הקשב של ארה"ב במזרח הרחוק בשל האיום מצד סין על ידידותיה ועל נכסיה של ארה"ב באוקיינוס השקט. זאת על חשבון הקשב למזרח התיכון, וזאת גם בגלל השפעת ירידת מעמד הנפט במשק האנרגיה האמריקאי. נוסף על כך, ניכרת עייפות של ארה"ב מתפקיד השוטר העולמי נוכח ניסיונה הקשה בעיראק ובאפגניסטאן. כאמור, מגמות אלה החלו עוד לפני כהונת טראמפ, ודוגמה לכך ניתן למצוא אף במאמרה של מזכירת המדינה הילארי קלינטון בממשל אובאמה ב-2011^[7]. מגמות אלה ימשיכו כנראה גם אחרי נשיאותו של טראמפ ולכן ניתן להתייחס אליהן כאל מעצב משפיע ומרכזי גם במבט צופה פני עתיד.

גישתו של הנשיא טראמפ, באה לידי ביטוי בסדרת התבטאויות שבהן טען כי על ישראל לפעול כמיטב הבנתה מול האיומים שאותן היא מזהה, וכי ארצות הברית לא תגביל אותה. לדוגמה:

הצהרת טראמפ בדצמבר 2018 בעניין הוצאת הכוחות מסוריה ובהקשר לחופש הפעולה הישראלי לפעול נגד איראן בסוריה^[8]:

ההחלטה על הוצאת הכוחות מסוריה לא תפגע בישראל. ישראל מקבלת מאתנו 4.5 מיליארד דולר בשנה. הם יהיו בסדר. ישראל טובה מאוד בלהגן על עצמה ואנו תמיד נתמוך בישראל.

ראש המל"ל לשעבר אלוף (מיל') יעקב עמידרור התייחס לכך בראיון ברדיו ואמר^[9]:

"קשה לנו להבין את זה אבל הטרנד האמריקאי שהתחיל בתקופת אובמה נמשך בתקופת טראמפ ואין הבדל בין הממשלים בהיבט הזה. ארה"ב החליטה שהיא מפסיקה לקחת על עצמה את כל צרות העולם מבלי לקבל תמורה כפי שעשתה מאז מלחמת העולם הראשונה. היא לא רוצה עוד לשאת את גורל העולם על כתפיה כי זה עולה כסף וגובה את חיי החיילים שלה" [...] "ישראל קיבלה את ההחלטה להגן על עצמה בעצמה, אמריקה מבינה את זה ועוזרת לנו במה שהיא יכולה. טייסת ה-F35 המבצעית הראשונה בעולם מחוץ לארה"ב היא בישראל ולא סתם. האמריקאים נותנים לנו 3.8 מיליארד דולר כל שנה כדי שנוכל לקנות מהם נשק והם נותנים לנו גיבוי בינלאומי. מנגד, הם לא עשו ולא יעשו את העבודה בשבילנו. הם מאפשרים לנו להיות הצבא הכי חזק במזרח התיכון וזה לא דבר שיש להמעיט בערכו."

ביוני 2019 ביקר בישראל היועץ לביטחון לאומי האמריקאי ג'ון בולטון ואמר באותו עניין כי^[10]:

ממשל טראמפ תומך בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים במאמציה של ישראל להגן על עצמה ולהסיג לאחור את ההשפעה של המשטר האיראני ושלוחיו באזור"

באוגוסט 2019 פורסם במקורות זרים, כי ישראל תקפה כמה בסיסים של מליציות שיעיות בעיראק שבהם אוכסן כנראה נשק איראני שהיה עלול לסכן את ישראל. על מורכבות העמדה האמריקאית ביחס לעיראק כתב הפרשן הצבאי רון בן ישי^[11]:

והתנגדות בפנטגון לתיקוף המיוחסת לישו אל גם נובעת מן הוויכוח שהולך וצובר והנאמנות לאי אן יפגעו כמקנה בווייג'ט אמריקנים המוצבים בעיראק. המליציות הללו כבר שיגרו פצצות מרגמה וטילים אל מתקנים אמריקניים בזמן האחרון, אך נזהרו שלא לפגוע בחיילים או באזרחים אמריקנים.

סיבה נוספת להתנגדות לתקיפות ישראל היא מדינית. הפנטגון והממשל האמריקני חוששים שממשלת עיראק תכרע תחת הלחץ של מפלגות שיעיות, האיראנים והמליציות לנתק את הקשרים עם ארצות הברית ותדרוש להוציא את חייליה מעיראק. עוד חשש הוא כי לחץ זה יגבר ככל שיימשכו התקיפות המיוחסות לישראל.

כרגע הממשל האמריקני לא הכריע עדיין בדילמה הזאת, ואם אכן ישראל היא שפועלת בעיראק, טראמפ מניח לה לעשות כהבנתה, כמו שאמר בפומבי: "ישראל יודעת להגן על עצמה". זו כנראה העמדה האמריקנית הרשמית.

נראה אפוא כי הנשיא טראמפ, גם אם בניגוד לעמדת חלק מיועציו, לא ממהר להציב לישראל מגבלות על חופש הפעולה האופרטיבי לגבי איומים שאותם תופשת ישראל כדורשים טיפול מיידי. אולם, יש לסייג ולומר כי ישראל אינה חופשית לעשות במזה"ת כבשלה (לא רק מהסיבות הנדונות במאמר זה), גם אם פומבית נדמה הדבר לעיתים שכן. ישנה שניית מובחנת בממשל האמריקאי ביחס לסוגיות אחדות – אם נסתמך על הדיווחים לגביי עיראק והמב"ם למשל.

עד לאירועים האחרונים הייתה עיראק בפועל אזור האסור בטיסה בעבור ישראל. זו לא הייתה רק 'עמדת יועצים' אלא מדיניות הפנטגון והצבא האמריקאי, שהובהרה היטב לישראל [12]. על אף זאת, ניתן לתקופה הנ"ל אור ירוק מהבית הלבן, בניגוד מוחלט למדיניות ולתפיסת הממסד הביטחוני שרואה בכך סיכון לאינטרס הלאומי הביטחוני האמריקאי (בסיכון כוחותיהם בשטח ובערעור הקרקע הלא יציבה בלאו הכי של ההרשאה מממשלת עיראק להמשך הנוכחות האמריקנית במדינה).

לכאורה, מדגים הדבר היטב את ייחודיות הממשל הנוכחי באי-אתגור מדיניות הפעלת הכוח הישראלית, אך שומה עלינו לשים לב לנורת אזהרה דולקת שמעידה על משקעים שליליים בקרב הממסד הביטחוני האמריקאי (CIA) פנטגון והצבא האמריקני), ביחס להפעלת הכוח שנוקטת ישראל, על פי מקורות זרים, במב"ם המזרחי (עיראק ומזרח סוריה, שגם שם מטילה ארה"ב מגבלות ספורות על ישראל). בראייתם, ישראל אינה לוקחת מספיק בחשבון את האינטרס הלאומי האמריקאי האסטרטגי לטובת מה שנתפס אצלם כסיכול סיכונים אופרטיביים בלבד בעבור ישראל.

על פניו, המצב החדש שנוצר נוח יותר לישראל מבעבר. אך בפועל, המצב החדש גם מציב אתגרים מסוג חדש. האתגר לישראל נמצא בכמה היבטים של קבלת ההחלטות הביטחוניות. הראשון הוא באפשרות של הסלמה, שתרוסן פחות מבעבר על ידי לחץ אמריקאי, לא רק על ישראל, אלא גם על הצד השני, שכן לפי גישת טראמפ, ישראל יודעת מה היא עושה וחזקה מספיק להתנהל לבדה, ללא מעורבות אמריקאית. השני הוא בהקשר של סיום העימות, שבו לארה"ב היה בעבר (מלחמת יום הכיפורים; מלחמת לבנון הראשונה, מלחמת לבנון השנייה) תפקיד משמעותי. המשמעות בהקשר הזה היא כי בהעדר לחץ אמריקאי לסיים את העימות ומתן יד חופשית לצה"ל להמשיך בלחימה, יידרש מצה"ל לפעול באופן הכרעתי יותר מאשר במלחמות ובעימותי העבר.

גם בראייה ארוכת טווח של פעולה בעידן שבו הממשל לא יהיה בראשות הנשיא טראמפ, כדאי לישראל לשקול לאזן את פעולותיה כעת, כדי לא למצוא עצמה בעימות מול הממסד הביטחוני האמריקאי העתידי.

סיכום והמלצות

לאור השינוי במדיניות האמריקאית ביחס לחופש הפעולה של ישראל, נמליץ שתי המלצות. הראשונה נוגעת לקבלת החלטות נוכחית בהקשר המב"ם והשנייה לדרך בה מתכנן צה"ל את המלחמה הבאה בזירה הצפונית.

4.1 המלצה להתנהלות ולמדיניות בהווה

הגם שנכון לכוון למיצוי רכיב ההזדמנות שמייצר ממשל טראמפ, נדרשת שימת הדגש על **הצורך באיזונים ובבלמים ישראליים** בעת הזו, בהיעדר כאלה מצד הבית הלבן ולא פחות חשוב - מתוך ראייה צופה פני עתיד (כבר כעת!) לאפשרות ולהשלכות שעשויות להגיע עם שינוי בממשל. זאת מאחר וחלק מובנה ומהותי מהמשך עמידתה של מדינת ישראל מול ההתפתחויות התכופות והמאיימות (כמו גם ההזדמנויות) בעולם שמסביבה, קשורים ומותנים באופי ועומק היחסים שלנו עם ארה"ב בכל התחומים, ולא רק עם הנשיא.

על דרג מקבלי ההחלטות בישראל להיות מודעים למנעד השיקולים האמריקאיים בהקשר מדיניות הפעלת הכוח במב"ם, הגם שיכולות להיות להגבלות עצמיות כאלה מחירים בהקשר הסרת איומים והרתעה. זאת, תוך מודעות לכך ש"עמדת ארה"ב" היא מורכבת יותר מהמענה הנוכחי של הבית הלבן. בסופו של יום (ושל קדנציית ממשל טראמפ), ייתכן שבעתיד

ונחוו אווהב לווהליכי קבלת החלטות טווחיים, שבהם והמנסו נמין אונ קו קע ווהזופות למו יניוה, ואל לישו אל גאבו את הממסד' בשם האשראי שמעניק לה הממשל הנוכחי. נוסף על כך, גם למול הממשל הנוכחי, בסופו של יום זוהי America First וסביר שבמידה וישראל תסכן מהלך ואינטרס ממשלי מובהק בהגעה להסדר חדש מול איראן (יוזמת מקרון היא רק סנונית אפקטיבית ראשונה), גם ממשל טראמפ יאמר לישראל – עד כאן.

בהקשר למגמות ארוכות הטווח – חשוב לציין כי ייתכן שירידת העניין העקרוני במזרח התיכון תוך המיקוד בסין, תשאיר את חופש הפעולה הישראלי גדול גם לאחר טראמפ. מהצד השני, אנו עדים לאחרונה (ולא בפעם הראשונה) לקולות הנשמעים במערכת הפוליטית האמריקאית כנגד התנהגותה של ישראל, הנתמכת ללא תנאי בידי הממשל האמריקאי. התנגדות כזו יכולה לאזן את ירידת העניין באזורנו בראיה גלובלית, ולהחזיר מגבלות מהסוגים שצוינו בתיאור ההיסטורי.

4.2 המלצה לתכנון מלחמה עתידית בזירה הצפונית

בהקשר ל**סיום עימות** רחב היקף בזירה הצפונית, נדרש לפתח מנגנונים חליפיים למנגנון העבר ה"קלאסי" של הצבעת ארה"ב במועצת הביטחון או לחץ אמריקאי על רוסיה ללחוץ על המדינה הערבית הנתמכת על ידה. ניתן לראות את ירידת משקלה האזורי של ארה"ב בירידת הדומיננטיות האמריקאית במנגנון סיום העימותים האחרונים מול חמא"ס בעזה (שבהם הפכה מצריים לגורם הדומיננטי), וניתן לשער שגם החיזבאללה ואיראן לא יושפעו מהותית תוך כדי מלחמה מלחץ אמריקאי ישיר או מהתכנסות מועצת הביטחון עקב דרישה אמריקאית. המשמעות היא כי במידה וצה"ל לא מכריע את האויב בשדה הקרב ועושה שימוש בהכרעה זו לאכוף את תנאיו על האויב הרי שישראל יכולה למצוא את עצמה מחפשת "מתווך הוגן" עם אויב מתפקד (מוכה, אך לא מוכרע) כדי להגיע להסדרה. הצעה אחת אם כן היא לחזק את יכולת ההכרעה של צה"ל, ובכך לצמצם את הצורך בתיווך במלחמה לא מוכרעת. המלצה שניה היא לפתח מנגנונים חלופיים לסיום עימותים, באמצעות מדינה אחרת המקובלת על שני הצדדים. יש לציין כי יצירת קשרים לפני או במהלך מלחמה לשם תיווך עם מדינות אחרות כמו רוסיה או סין, עלולה לעמוד במתח מול הקשר האסטרטגי החיוני לנו עם ארה"ב ולכן נדרש לנהל מהלך כזה בזירות הנדרשת.

רשימת מקורות

[1] המחברים מבקשים להודות לזאב אלווין, גור צלליכין ולשאל ברונפלד על תרומתם לכתיבת המאמר.

[2] שאל ברונפלד ואיל ברלוביץ'. השפעת הרכש מארה"ב והסיוע הביטחוני על חופש הפעולה הצבאי-ביטחוני של ישראל ועל התעשיות הביטחוניות שלה. פרסומי מרכז דדו. 11/2017

[3] שמעון גולן:

מלחמה ביום הכיפורים. בן שמן: מודן ומערכות, 2013.

המלחמה להפסקת ההתשה. קבלת ההחלטות ברמה האסטרטגית במלחמת ההתשה בחזית המצרית. מודן ומערכות. 2018.

מלחמת המפרץ – קבלת ההחלטות ברמה האסטרטגית- עיקרי המחקר. אמ"ץ-תוה"ד. המחלקה להיסטוריה. דצמבר 2002;

מלחמת לבנון השנייה – קבלת ההחלטות ברמה האסטרטגית. אמ"ץ-תוה"ד. המחלקה להיסטוריה. הפצה שנייה. מרס 2014.

[4] [https://en.wikipedia.org/wiki/Henry_Kissinger#/media/File:Henry_A_Kissinger_\(cropped\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Henry_Kissinger#/media/File:Henry_A_Kissinger_(cropped).jpg)

[5] https://en.wikipedia.org/wiki/Jimmy_Carter#/media/File:President_Carter_National_Portrait_Gallery.jpg

[6] https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2006/04/images/20060418-2_p041806pm-0273jpg-515h.html

[\[7\]](#) AMERICA'S PACIFIC CENTURY. Clinton, Hillary. Foreign Policy; Washington Iss. 189, (Nov 2011): 56-63.

[\[8\]](#) עמוס הראל. 19.12.2018. אתר הארץ. "אכזבה לישראל: ירושלים תשאר לבדה במאמץ לסלק את האיראנים".

[\[9\]](#) מעריב און-ליין. 23.12.2018. "בלחימה שלנו נגד האיראנים בסוריה לא ישתנה כלום כי האמריקאים לא היו חלק ממנה". יעקב עמידרור התייחס ב-FM 103 להסגת הכוחות האמריקאים מסוריה: "האיראנים יכולים לממש את המסדרון היבשתי כעת"

[\[10\]](#) ברק רביד יוסף ישראל | 23.6.2019. אתר חדשות 13.

[\[11\]](#) רון בן ישי. 23.08.19. אתר "ynet. תקיפות בעיראק - הפנטגון מתנגד, טראמפ ופומפאו מהססים."

[\[12\]](#) עמוס הראל. "בכירים בפנטגון: התקיפות הישראליות בעיראק מותחות את הגבול וגורמות לנו נזק." אתר הארץ. 25.8.2019.